

ԵՐԵՎԱՆԻ ԹՈՒԼԻՍԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարեկանը 6 ռուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրության մէջ.

Մեր հասցեն. Тифлис, Редакция «Мшакъ».

Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

Տէլէֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտան 10—2 ժամ (բացի կիրակի եւ տօն օրերէն).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն յետուսով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ. Տէլէֆոն № 253.

ԲԱՅԸՎԱԾ Է ԿԵՍ ՏՆԵՎԱՅ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ԲԱՅԱՔԱՎԱՆ ԵՒ ԻՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

«ՄՇԱԿ» վեց ամսվա գինն է, յուլիսի 1-ից մինչեւ տարեկան 10 ռուբլի, մէկ ամսվա՝ 2 ռուբլի. Ամերիկայի բաժանորդները պէտք է վճարեն կէս տարեկան համար 3 ռուբլի. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 16 ֆրանկ:

Կայարութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿ» գրվելու համար եւ առհասարակ նամակներ եւ ծրարներ ուղարկելիս, պէտք է գիտնել հետեւեալ հասցէով. ТИФЛИСЪ, Редакция «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից TIFLIS, Rédaction du journal arménien «MSCHAK».

Յայտարարութիւնները ընդունվում են բոլոր լեզուներով:

ԱՊՐԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԶԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԲԱՅԱՔԱՎԱՆ ԼՐԱԿԱՆ

Քաղաքական աշխարհից. — Ներքին. — Տնտեսական. — Նամակ Աշտարակից. — Նամակ Շամախու գաւառից. — Ներքին լուրեր. — ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. — Արտաքին լուրեր. — ՀԵՌԱՅԻՐԱՆԵՐ. — ՅԱՅԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՅԻՐԱԿԱՆ. — Պրոֆէսոր Բաղդէլի դասախոսութիւնը Պարսկաստանի մասին.

ԲԱՅԱՔԱՎԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻՑ

Քաղաքական մամուլի օրվա հետաքրքրական նորութիւնը խաղաղական Վիկտորիանիստէթի թագաւորի ճանապարհորդութիւնն է դէպի Ռուսաստան: Վիկտորիան իմ մանուկը մի անգամ եւ եղել է Ռուսաստանում իր թագաւորանիւնը եղած ժամանակ, երբ նա այցելել նաեւ Անդրկովկասը եւ եղաւ ի միջի այլոց Էջմիածնում: Խաղաղական թագաւորի ճանապարհորդութիւնը եւ նրա ընտրած ուղիները առիթ են տալիս մի քանի եւրոպական լրագրողներին հետաքրքրուել, թէ Խաղաղական այժմ իբր թէ առաջվա պէս մտերիմ չէ Աստորիայի հետ, թէ առհասարակ նա սառել է դէպի երեքսեանական դաշնակցութիւնը եւ թէ նա աւելի տրամադրել է

մօտենալ երկսեանական դաշնակցութեան պետութիւններին Ռուսաստանին եւ Ֆրանսիային:

Արդարեւ Խաղաղական առեւտրական ջերմ յարաբերութիւններ ունի Ֆրանսիայի հետ եւ շահ տնի, բարեկամ լինելով նրա հետ, զարգացնել երկու պետութիւնների մէջ եղած փոխադարձ անտեսական կապը: Միւս կողմից Խաղաղական, հետաքրքրված լինելով Բալկանեան թերակղզու միջով, հաշտ աչքով չէ կարող նայել Աստորիայի ազդեցութեան ուժեղանալու վրա թէ այդ թերակղզում եւ թէ Ալբանիոյ թերակղզում ծովի ջրմանում, ուստի շահ ունի մօտ լինելու Ռուսաստանին, որ նորից չէ ցանկանում տեսնել Բալկանեան թերակղզին ընդած առաւելագուստ ազդեցութեան տակ:

Սակայն պէտք է հիշատակել, որ ներկայ ճանապարհորդութիւնը ամենին նպատակ չունի յոյց տալ երեքսեանական դաշնակցութեան քայքայումը կամ նրա բնաւորութեան փոփոխումը: Երեքսեանական դաշնակցութիւնը մի կողմից, իսկ երկսեանական միւս կողմից պահպանում են իրանց ոյժը եւ հեղինակութիւնը առաջվա պէս: Բայց այդ դաշնակցութիւնները ամենին չեն կաշկանդում պետութիւնների առօրեայ

յարաբերութիւնները եւ չեն արգելում, որ պետութիւնները առեւտրական եւ քաղաքական շատ խնդիրներում պաշտպանեն իրանց շահերը եւ փոխադարձ զիջումներ անելով ու արտօնութիւններ տալով միմեանց՝ զարգացնեն փոխադարձ յարաբերութիւնները:

Եթէ երեքսեանական եւ երկսեանական դաշնակցութիւնները պատերազմի ժամանակ կարող են միմեանց դէմ ծակատամարտի դաշտում լինել, դա զեռ չէ նշանակում, թէ նրանք խաղաղութեան եւ հաշտ կուլտուրական կենցիկի ժամանակ պէտք է միմեանց դէմ լինեն: Պետական շատ մարդիկ մինչեւ անգամ այն միտքն են յայտնում, որ դաշնակցութիւնների գոյութիւնը, դժուարացնելով պատերազմ հրատարակելու հնարաւորութիւնը, պէտք է թելադրէ պետութիւններին աւելի եւս մեծ փառահաւանութեամբ, քան առաջ, ուժեղացնելու միջոցաւ առեւտրական յարաբերութիւնները եւ նպաստելու, որ քաղաքական երկրորդական խնդիրները միմեանց պետութիւններին համարաշու համաձայնութեամբ:

Խաղաղական թագաւորի դարձումը Ռուսաստանի թող նորից ամրացնէ այն հաշտ յարաբերութիւնները, որոնք տեղի են ունեցել մինչեւ այժմ Ռուսաստանի եւ Խաղաղական մէջ եւ ուժեղացնէ այդ յարաբերութիւնները, փոխադարձապէս օգտակար լինելով երկու պետութիւնների ազգայնականութիւնների համար:

ՆՍՄԱԿ ԱՇՏԱՐԱԿԻՑ

Յունիսի 25-ին

«Մշակ» ընդարձակ տեղ է տալիս դաւաճական թղթակցութիւններին, որոնք, շատ քիչ բացառութեամբ, լինում են դաւաճական եւ դիւղական ցաւերով, չարքներով, թշուառութիւններով:

Եւ ուրիշ կերպ մնչպէս կարող էր լինել, քա-

նի որ գիւղացու ցաւերը ծով են, դարբեր անսպառ, հոգսերը անվերջանալի: Ուրիշ շատ բնական է, որ հազար ու մի թշուառութիւններով չըջապատված դիւղացի միշտ սրտացաւ բարեկամներ է դառնում, որոնք լրագրութեան են յայտնում ճշգրտների տառապանքները, հրապարակ՝ լոյս աշխարհ են հանում, հասարակական դատաստանին ենթարկում ճշդողների զզվելի արարքները:

Եւ այդ չէ պատճառը, որ ամեն օր լսվում են օրում մորմորող հաւաքանքներ, անվերջ գանգաւներ ու բարդներ, յուսահատ անէծքներ, դաւն տրտունջներ: Եւ այս շատ իրական է, որովհետեւ մի տեղ իր ցանցերն է տարածել պարագիտ փայտատուն եւ իր իսկական դերումն է, մի ուրիշ տեղում վերջ չունեն դատաւորների կաշառակերութիւնը եւ տանտէրերի վայրագութիւններն ու անարարութիւնները, երբ որք տեղում հոգեւորականութիւնը չէ ճանաչում իր կոչումը, չորորդում՝ երեցիներն են իրանց կամայականութիւններով ու յափշտակութիւններով, հիմքերորդում՝ ինտելիգենցիան է անտարբեր կամ մոռնում է իր պարտականութիւնները դէպի ժողովուրդը եւ այսպէս անվերջ, անսահման: Այդ օր գիւղական այս ցեղերի շարժին է, որ դաւաճական լուրերը բազմապէս են լինում անվերջ չարքներից, անուր գրկանքներից ու անբարեկամութիւններից, կորստաբեր կոխներից ու գողութիւններից: Եւ միշտ տխրալի, եւ միշտ ցաւալի:

Այդ չէ պատճառը, որ տառապանքների ծովի մէջ ամենախոր, ամենաշինքին կենդանութեան նշան կամ մասնաւոր բացառութիւններ չեն:

Իրա համար էլ շտապում եմ յիշատակել մեր գիւղում տեղի ունեցող մի ուրախալի երեւոյթ, մի օգտակար գործ: Գործը բոլոր երեւոյթներն էլ նշին բան է, նոյն իսկ չարքներ արձանագրել լրագրական էջերում, բայց մեր գիւղական մօնօտն կեանքում եւ ներկայ պայ-

տապարարում, դաւանափոխութեան փորձերը տեղական քրիստոնեաների մէջ եւ այլն, իսկ սրանք այնպիսի նշաններ են, որոնք Պարսկաստանի՝ որպէս մի ամբողջ պետական ոյժի, ինքնազոյութեան համար խոռվարար ցուցմունքներ եւ ճակատագրական վիճակ են պարզում: Պարսկաստան Ռուսաստանի տիրելը ունեցած առաջխաղացութեան նաեւ այն ինքնաբեր հանգամանքը, որ ուս տարբեր մի առանձին սիրալիր ընդունելութիւն, սիմպատիա է վայելում օտար արեւելիկների կողմից, կարճ միջոցում բարեկամանում, չփվում է նրա հետ եւ իր կենցաղով օրինակ դառնում յետամնաց մահմեդականի համար. մի հանգամանք, որ բոլորովին քաղաքացիական անգլիաների մօտ, որոնք նոյն իսկ իրանց դարաւոր գաղութներում օտար են զգում իրանց:

II. Պարսկաստանի տնտեսական վիճակը եւ իր յիշել կողմից մի պարզաբեր, հարուստ երկիր, սակայն աղքատ ու ծոյլ ժողովուրդ, տնտեսապէս խեղճ պետութիւն, դա Պարսկաստանն է Պրոֆէսոր Բաղդէլի կարծիքով, եթէ հնարաւոր լինէր Պարսկաստան ներմուծելու եւրոպական արտադրութիւնների առաջը փակել եւ Պարսկաստանից դուրս հանել քրիստոնեայ այն տարրերը (օրինակ հայեր, յոյներ, ռուսներ), որոնք կրում են իրանց մէջ ամբողջ երկրի կենդանութեան երակը, այն ժամանակ Պարսկաստանը քաղաքակրթութեան ներկայ դարում կը դադարէր այլ եւս պետական-վարչական ոյժ լինելուց եւ կը հուսաւրվէր այն ստորին թափառական խաւերին, ինչպիսին իր ազգայնական երեք միլիոն նոսաղներն են կազմում: Մահմեդական ժողովուրդը, դա իսլամի վարդապետութեամբ կաշկանդված մի տարր է, որի մէջ մտած է ձեռնարկելու ոգին (Unternehmungsgest), անգործ (Hallunke), զուրկ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊՐՈՖԷՍՈՐ ԲԱՅԸԼԻ ԴԱՍԱԽՈՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՄԵՍԻՆ

(Նամակ Գերմանիայից)

Լայպցիգի, յուլիսի 4-ին

Լայպցիգի համալսարանի հոշակաւոր աշխարհաբան պրոֆէսոր Թրիգերին Բաղդէլի այս նամակ դասախոսում էր «Die politische und wirtschaftliche geographie ausser europäischen Staaten» («Ոչ եւրոպական պետութիւնների քաղաքական եւ տնտեսական աշխարհագրութիւնը») վերնագրով թերթին: Այսինքն փոքրիկ եւրոպայից դուրս, որ մի առանձին սեռեւոր միջի է մատակարարում, նա պիտի խօսէր երկրաչիւրը բոլոր պետական ոյժերի քաղաքական եւ տնտեսական աշխարհագրութեան մասին: Պարսկաստանը, որպէս մի հարազատ աշխարհային երկիր, գրաւեց պրոֆ. Բաղդէլի մի քանի ժամկէտ: Պարսկաստանը, որի հետ կարեւոր եմ համարում Մշակի ընթերցողներին համառօտանալ ծանօթացնել, իբրեւ մի նշանաւոր գիտնականի կարծիքներն այն երկրի մասին, որի ներկայ ամբողջ կազմը ուսումնասիրելու եւ ճանաչելու միջոցներից չը պիտի խուսափենք:

Պարսկաստանը ունի 1,6 միլիոն km^2 (քաղաքական կրկնաւոր) 9 միլիոն բնակիչներով: Ազգաբնակչութեան 8 միլիոնը մահմեդականներ են, որոնցից 2/3—3 միլիոնը թափառական ժողովուրդ (Nomaden): Ամբողջ ազգաբնակչութիւնը բաղկացած է հետեւեալ տարրերից. հին պարսիկներ, բակտրիներ, թիւրքեր, քրդեր, հնդկներ, հայեր (150,000), ասորիներ, արաբ-

ներ, յոյներ, հնդկներ, ռուսներ եւ փոքր քանակութեամբ եւրոպացիներ: Գլխաւոր մարդաշատ քաղաքներն են. Թէհրան—250,000 (քաղաքական կենտրոն), Սպահան—100,000 բնակիչ, Բարֆերու—60,000, Կազվին—50,000, Խորասանի մայրաքաղաք Մեհնդ—80,000 բնակիչ: Պարսկաստանը պատերազմի ժամանակ կարող է ոչ աւելի, քան 60,000 զօրք հանել, 300 հրամանատարներով: Պարսկաստան երթեւեկող երկաթուղային գիծը հազիւ 54 km .-ի է հասնում, հեռագրական գիծը (անգլիացիների հովանաւորութեամբ տակ) ունի 7,184 km ., պօստային հաստատութիւնը ունի 95 բւրձ: Այս ընդհանուր տեղագրական չոր գիտադրութիւններից յետոյ, հարկ եմ համարում փոքր ինչ կրկար ծանրանալ հետեւեալ երեք հետաքրքիր կէտերով: I. Պարսկաստանի քաղաքական դրութիւնը: II. Տնտեսական վիճակը: III. Պրոֆէսոր Բաղդէլի կարծիքը պարսկահայերի մասին:

I. Պարսկաստանի քաղաքական դրութիւնը: Պարսկաստանը թիւրքերայից յետոյ երկրորդ աշխարհական մեծ պետութիւնն է համարվում աշխարհին երեսին: Նա ունի հողի աւելի մեծ տարածութիւն, քան եւրոպական որ եւ է պետութիւն (բացի եւրոպական Ռուսաստանից) եւ աւելի շատ բնակիչներ, քան Շվեդիան եւ Նորվեգիան միասին վերցրած, սակայն նա իր քաղաքական, տնտեսական եւ զինւորական կարողութեամբ անհամեմատ յետ է այն բոլոր երկրներից, լինի եւրոպայի թէ Ասիայի, որոնք եւրոպական քաղաքակրթութեան անմիջական լոյսի ենթակայ ընթացք ունեն: Ներկայ Պարսկաստանը նոյն իսկ ուրուական չէ այն հոգր անցնալի, որ իր կուլտուրայով եւ քաղաքական ոյժով ժամանակին տիրող դեր էր

*) Professor Dr. Friedrich Ratzel—„Völkerkunde“.
de“. *Zeitschr.* III, Sp. 719—723.

Электротечтня Грyз. Издат. Т—ва. Б.-Ванская ул.